

NEOLIBERAL AFVÆBNING AF PROFESSIONERNE

Rasmus Willig
Afvæbnet kritik
Hans Reitzels Forlag, 2016
230 sider, 200.00 kr.

Debat-bølgerne er gået højt i 2016. Offentligt ansattes vilkår har været genstand for passioneret diskussion gentagne gange i løbet af året. Ikke mindst efter at Ove Kaj Pedersen fra Copenhagen Business School, i maj gav et interview til Politiken under overskriften "Forkælede offentligt ansatte kan underminere velfærdsstaten". Budskabet var blandt andet, at de velfærdsprofessionelles faglige organisationer ikke tager det fornødne ansvar for udviklingen af velfærdsstaten. Pedersens analyse af velfærdsstatens transformation til en såkaldt "konkurrencestat" har over en årrække bidt sig godt fast i debatten, hvilket for eksempel kommer til udtryk ved, at diskussioner af politiske reformer i velfærdsstaten ofte berører de menneskelige konsekvenser af organiseringen af konkurrence mellem individer, institutioner og stater. Rasmus Willigs bog *Afvæbnet kritik*, som blev udgivet tidligere i 2016, er et indlæg i sådan en diskussion om, hvordan og hvorhen velfærdsstaten og dens professionelle skal styres. I bogen undersøger Willig eksempler på, hvordan fagprofessionelles kritiske ytringer mødes af ledere. Willig ønsker at diagnosticere betingelserne for denne type ytringer i en situation, hvor der effektiviseres (og spares) økonomisk og institutionelt i den offentlige sektor.

Når Willig skriver, at han har indsamlet konkrete svar på kritik, så mener han det bogstaveligt. I forbindelse med foredrag for ansatte i offentlige institutioner, har han bedt dem skrive de sætninger ned, som de er blevet mødt med, når de har kritiseret. Disse sætninger har han gemt og præsenterer dem på tyve sider midt i bogen, med egne ord "uden nogen nærmere redigering".

Sætningerne er meget forskellige. Nogle virker venlige og hjælpsomme, som for eksempel "jeg kan godt mærke, at det er noget, der betyder noget for dig", eller "succeskriteriet er, at vi skal have mere arbejdsglæde". Andre er anklagende eller truende, som "du har vist noget med frontallapperne" og "du skal overveje, hvor du lægger din loyalitet". Endnu andre er udglattende, som "nå da, så slemt er det vel heller ikke?" og

”husk nu at se indad”. Sætningerne serveres råt for usødet og er hård læsning. Dette er der dog en formidlingsmæssig pointe i for Willig, som skriver at: ”Læses kun en enkelt sætning, står den isoleret og ubemærket, men læses alle på en gang, står de samlet som en neoliberal kulturel enhed” (s. 89).

Den stærkeste del af bogen følger umiddelbart efter præsentationen af sætningerne. Her analyserer Willig svarene, for at vise deres virkemåder og mulige konsekvenser. Kort opsummeret fungerer svarerne ifølge Willig således: De gør kritikken til et tegn på svaghed. Derved installeres en oplevelse af ikke at slå til, i den som kritiserer. Denne oplevelse udviser grænsen mellem arbejdsfunktion og personlighed og lægger op til, at den enkelte må arbejde med sig selv og sin indstilling for at udvikle sin faglighed. Konsekvensen er, at diskussion af faglige problemer erstattes af individualiseret selvrefleksion, og fokus fjernes fra strukturelle og kollektive forhold. Forhold som en professionel faktisk kunne sige noget væsentligt om. For Willig siger dette mønster noget om selve den neoliberale samfundsorden:

Min ledende antagelse lyder således, at det er baggrunden for neoliberalismens egentlige succes: Dens evne til at kombinere frygt og utilstrækkelighed, som degraderer enhver, der så meget som forsøger at sætte spørgsmålstegn ved dette regime (s. 121).

Denne degradering får en række konsekvenser, ifølge Willig. For det første skaber den fleksible og reformvillige subjekter i markedsudsatte og besparingsramte offentlige institutioner, men hindrer dermed samtidig, at et legitimt, kritisk perspektiv bliver udtrykt. For det andet afpolitiserer den forhold, som burde være politiske, ved at artikulere dem som svaghed, træghed eller vrangvillighed. For det tredje nedgraderes professionernes status. Willig lægger sig her i forlængelse af sociologen Arlie Hochschild, som beskriver, hvordan offentlige professioner over årtier er blevet omtalt som bagstræberiske og ineffektive, med det resultat, at de professionelle faglige organisationer har lav folkelig opbakning, når de sætter sig imod reformtiltag.

Willig har ret i, at der i de politiske sammenstød omkring velfærdsstaten ofte foregår en mere eller mindre eksplicit definitionskamp om fagprofessionernes status. Man kan dog spørge sig selv, hvorfor ledere, som i mange tilfælde kommer fra fagene selv, skulle have en interesse i blindt at benytte sig af et neoliberalt sprog, som devaluerer deres professioner. Willig skriver, at lederne selv har mistet autonomi og ”lider under den samme neoliberale kultur” (s. 174). Dette synes at hvile på den antagelse, at ledere, som alle andre, benytter sig af de sproglige ressourcer, som er til rådighed og at det netop er

det neoliberale vokabular, som er dominerende i samtiden. Dette er ikke nødvendigvis forkert, men Willig står som nævnt stærkest i sine analyser af logikkerne i svarene. Kampene om definitionsmagten samt de politiske og økonomiske processer, som har ledt til en forplantning af en neoliberal enhedskultur ud i professionerne, kunne med fordel være undersøgt nærmere. Hvad er denne enhedskulturs historiske forudsætninger og former og hvordan har de spredt sig? Hvor har lederne det neoliberale sprog fra? Er det 10 års økonomisk nedgang, som ikke vil slippe sit tag i den offentlige sektor, eller er afpolitiseringen af kritik en manøvre i en mere overordnet interessekamp?

Willig henviser flere gange til de reformtiltag, som de sidste årtier har øget effektivitetskravene og forbinder dem med forestillingen om en konkurrencestat, som understøtter en vis type adfærd ved at benytte sig af markedsudsættelse som styringsredskab. Denne del af analysen kunne dog godt have været udfoldet yderligere, eksempelvis gennem en historisk eller teoretisk beskrivelse af hvordan markedsudsættelse af offentlige institutioner fører visse særlige typer af ledelse eller institutionelle prioriteringer med sig. Dette ville have bidraget til at give et mere komplet billede af den kontekst, som Willigs indsamlede sætninger udtales i. Havde en sådan analyse fået mere plads, ville Willig også stå stærkere, når han i en fodnote fremfører en relevant kritik af Ove Kaj Pedersens beskrivelse af konkurrencestaten. Willig påpeger, at Pedersen ikke fanger, hvordan konkurrencen optræder som en *styringsmekanisme* og ikke blot som en politisk prioritet i form af *konkurrenceevne*. Igen måtte denne kritik gerne have været fulgt op af en redegørelse for, præcist hvordan konkrete reformers markedsudsættelse af institutioner fører til at afvæbning af kritik bliver en legitim eller måske faktisk til den foretrukne, styringsteknik.

Dermed bliver hans egen undersøgelse ikke bragt helt i berøring med Pedersens historiske redegørelser og vi får ikke at vide, *hvorfor* præcist neoliberalismen i 30 års reformregime sætter sig igennem som en bestræbelse på flexibilisering af professionelle. Dette er en skam, for Willig er skarp i beskrivelsen og analysen af selve de sproglige styringsteknikker, som er med til at skabe betingelserne for de professionelle demokratiske deltagelse i udviklingen af deres fag gennem kritik. Derfor kan bogen meningsfuldt læses som en form for svar på den type kritik, som kommer til udtryk i Pedersens kommentar til de velfærdsfaglige organisationer.

Niels Mandøe Glæsner